

עומקא דפרשה

תנועת 'חברותא אי שעתא'
קובעי עיתים

- חייב אוה"ע במצות האמונה
- התבוננותו של אברהם אבינו
- שער הציון
- הרהור באמונה כמבואות המטופנות

- ערש"ק כ"ה תשרי תש"ע
- עבודת התפילה מעשה אמונה
- ההבנה במה אנו מאמינים

פרשת בראשית - בענין מצות האמונה

גליון ס"ד

ההבנה השלימה במה אנו מאמינים

הרב יוסף גינסברג

ההכרה והאמונה בהקב"ה, הינה שונה מהכרתו את הנבראים השונים, היות ומציאות ה' ית' אינה מושגת ונתפסת אצל הנבראים, וכמאמר החכם אילו ידעתיו הייתי. ולכן כל שסקונו עם עניין האמונה, איננה כלל מצד הבנה והכרת מציאותו ית'ש, כשאר הכרות בכוחותיהם ויכולותיהם של העניינים איתם אנו באים במגע, אלא כל הכרתו ממציותו ית', היא אך מצד ידיעתו מתוך פעולתו שהוא הבורא יתברך והסיבה לכל הנמצאים, וידיעה והכרה זו שהוא הבורא אנו תופסים ומבינים. אולם גם ידיעה זו איננה מקיפה את פעולותיו ית' כבורא, אלא את מקצת פעולותיו ולא את תוכנם אשר אינם נתפסים על ידי שכלנו המוגבל.

ולכן כאשר אנו אומרים שאנו מאמינים במציאותו ית'ש, כוונתנו שאנו יודעים בוודאות שיש מציאות של בורא לבריאה, ומצד זה אנו מכירים שיש לבריאה בורא, וכדברי המלבי"ם עה"פ כתפוח בין עצי היער כן דודי בין הבנים, שמבאר, משל למה הדבר דומה, לבושם המפיץ ריח נעים, שהנה אף שאיך רואה את הבושם הנך יודע בוודאות שהוא נמצא שהרי מריחים אותו, וכן התפוח הזה המסתתר בין העלים וניכר רק על"י ריחו, כך גם הקב"ה שהוא קל מסתתר ואינו מוכר לנו אלא אך מצד "ריחו", המבאר את הוודאות שיש בורא לבריאה אף שאיננו יכולים להשיגו. וריח זה מורכב משני יסודות א. פעולותיו המחייבות שיש בורא לבריאה, ב. היסוד השני הוא ענייני ההשגחה.

בפרק הראשון בדרך ה', מבאר רבינו הרמח"ל שהכרת מציאות הבורא בבריאה, הינה מושגת על ההקש השכלי הפשוט המחייב שיש לבריאה בורא נברא אלא קיים מצד עצמו שהוא הסיבה לכל הנמצאים והפעולות בבריאה, שבלעדי זה לא היה שייך כלל קיום מציאות לבריאה, אולם בניית ההכרה השלמה באמונה שהוא הבורא, מתחלקת לששה יסודות אותם מבאר רבינו שם, אשר חסרון באחד מידיעות אלו היא חסרון בהכרה השלימה המחויבת בו ית'ש. ששת היסודות הללו הינם התנאים והמעלות הנדרשות ממי שהוא בורא ולא נברא, ומי שנחסר אף מעלה אחת מהם אינו יכול להיות בורא, ולכן חסרון של ידיעה אחת מששת הידיעות הללו פירושו של דבר אי הכרה נכונה ואמתית ביסוד האמונה במציאות הבורא ית', בה מחויבים כל באי העולם, ועל אף שברור שכל ידיעה בפני עצמה היא חשובה, אולם ההכרה השלמה של "בראשית ברא" תלויה בששת הידיעות הללו, [שללא כן אין זה "בורא" כפשוטו, אלא רק בחינה מסוימת של השתתפותו ביצירת הבריאה ח"ו].

את ששת היסודות הללו אנו צריכים, א. לדעת ולהבין אותם, ב. אימות קיומם אצל הקב"ה, ובפ"א שם כותב רבינו הרמח"ל שכלל היסודות הללו קיומם ומציאותם אצל הקב"ה מתחייבים ומוכרחים בהקש שכלי, ואכן כל הפילוסופים הקדמונים, כולם הכירו ביסודות הללו, וכדברי הרמב"ם שכתב על אריסטו שהגיע עד למטה מדרגת הנבואה. אולם אנו עם ישראל איננו זקוקים להגיע להבנתם והכרחם בדווקא על ידי ההקש השכלי שמטבעו הוא מפותל וקשה, היות וכל היסודות הללו כתובים בתורתנו הקדושה, ומכיוון שהיא תורת אמת, ממילא אנו מאמינים באמונה שלימה בכל הידיעות הנצרכות להכירו בו יתברך כבורא שמים וארץ.

אכן ההכרה בתורה שהיא מן השמים וכל עניינה אמת, ג"כ בנויה על ההקש השכלי שברור שמעמד הר סיני שבו נמסרה התורה בגילויים נבואיים לכל העם, הוא דבר שאין להסתפק בו כלל וכלל, וכפי שביאר הכוזרי, ובהקדמה לחינוך, כך שבאמת האמונה אכן מבוססת על ההקש השכלי, רק שאנו עם ישראל לומדי התורה די לנו בחידוד ידיעת אמתות מעמד הר סיני בכדי שנקי באופן מושלם בידיעת האמונה הקב"ה הוא הבורא ית'ש.

והנה עניין האמונה אינה רק בשביל בירור האמת בשאלת מציאות הבורא והמתחייב מכך לקיים רצונו הקדוש, אלא עיקר עניין מצוות האמונה הוא ההשענות עליו יתברך, שהרי המשמעות הפשוטה של מילת האמונה, אינה מתפרשת במונחי אמת ושקר, אלא במונחי האכזבה והאמונה, וכמו שמצאנו, את לשון הפסוק בירמיהו "כמו אכזב מים לא נאמנו".

וכך גם האמונה כלפי השי"ת שעניינה, ההשענות עליו יתברך. והנה תחילת האמונה הכביאה להשענות, נוצרת אצל האדם בידיעות הכלליות שלו על הנהגת ה' המושלמת, ומכיון שיודע ורואה את מידת ההטבה המושלמת הכללית בבריאה, לכן אף במקרים המתרחשים אצלו או בבריאה ואינו יודע ויכול לבאר לעצמו את הטוב שבכך, מ"מ הידיעה שיש לו בטוב השי"ת מביאה אותו להשענות ובטחון שהכל נפעל לטובה, והוה הפרי שנולד אצל האדם כאשר הוא יודע את ששת היסודות המגדירים את המעלות הנדרשות מהבורא, שידיעות אלו בונות אצלו את ההשענות על הבורא שפועל את הכל בשלימות מה שמאפשר לנו להשען בבטחון גמור על הנהגתו איתנו אף אם אינה מובנת ונתפסת בשכלנו המוגבל.

עבודת התפילה מעשה אמונה

לקט רשימות

הגה"צ רבי נתן וכתפיוגל זצ"ל

ידוע שיש "מדה" של חסד, ויש "מעשה" חסד, מדת החסד מעוררת מעשה חסד, ומי שעושה מעשה חסד, מעורר את מדת החסד, וכמו שאומר החינוך (מצוה טז) "האדם נפעל כפי פעולותיו", כמו כן צריכים להבין בענין התפילה! "אמונה" זה המדה! ותפילה זה העבודה, זה המעשה של אמונה.

משה רבנו, עסק בתפילה כשנלחמו בעמלק, ונאמר בו "ויהיו ידיו אמונה עד בא השמש" (שמות יז), כי תפילה זה מעשה של אמונה, ואצל משה, כל מציאותו הנפכה לאמונה, עד שהפסוק אומר "ויהיו ידיו אמונה"!

הסבא מקעלם אמר, שכל הענין של תפילה, הוא לא הבקשה על הצרכים שאדם צריך, תפילה היא לא יותר מאשר אמצעי להגיע לאמונה.

בורא עולם, יודע לבד מה אנתן צריכים, ולמה צריך לומר לו, ועוד, למה תפילה נקראת "עבודה", אם אחד צריך פרנסה, ועומד ומבקש מבורא עולם, וכי זה נקרא עבודת ה', ובפרט שאמרו חז"ל "העבודה צורך גבוה".

מבא הסבא, עיקר התפילה היא, שיהיה לו לאדם ציור לפניו, שהכל מה' יתברך! ומשום זה צריך להיות מבקש רחמים ותחנונים, ולכן התפילה נקראת עבודה, דהתכלית אינה הצרכים שצריך לקבל, התכלית היא, עצם העבודה של תפילה!! דרך העבודה של תפילה, הוא נעשה מאמין! "ומה שמבקש צרכיו, אינו אלא להזכיר את עצמו, שהוא כל רגע ורגע בידו יתברך" עכ"ל.

עוד אמר הסבא מקעלם, בשעת צרה כשהאדם מרגיש את הצער, הוא מתפלל על הצער, ובאמת צריך להתפלל מחמת ענין התפילה בעצמה, דאיהא אלא אמצעי, אבל בשעת צרה, קשה להתפלל על זה האופן, ולכן אמרו "לעולם יקדים אדם תפילה לצרה" (סנהדרין מד:).

כתב המהר"ל (נתיב האמונה פ"ב) כמה גדולה האמונה לפני הקב"ה, כי המאמין בו ית', דבק בו ומגיע עד אין קץ ואין סוף, ובעל אמונה נכנס בשער עליון שאין נכנסין בו הכל, כי הוא יוצא מן העולם הגשמי, ודבק בעולם העליון, ומביא שם מאחז"ל "גדולה אמונה שבשכר אמונה שרתה עליהם שכינה ואמרו שירה" שנאמר, "ויאמינו בה" - אז ישיר משה", ואומר "ויאמינו בדבריו וישירו תהילתו".

והנה כל הענין של שירת הים התחיל ע"י כח התפילה "ופרעה הקריב - ויצעקו בני ישראל אל ה'" (שמות יד), התחילו עם תפילה! ודרך תפילה זכו לראות את כל הניסים על הים. "וירא ישראל את הים הגדולה כו' ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו" (שם יד, לא) כשראו את הים הגדולה "ויאמינו בה" קבלו אמונה בשלמות, ומעיקרא גם היו מאמינים כדכתיב "ויאמן העם" (שם דלא) אבל לא כבזו דרגה, התפילה הביאה אותם לאמונה בשלמות, עד שהיו מקושרים לגמרי, ושרתה עליהם רוח הקודש ואמרו שירה.

מחלת אחרית הימים

גדולי עולם אמרו לפני יותר ממאה שנה, שבאחרית הימים תרד רוח כפירה בעולם, ואכן היום רבוחות מרגישים כפירה!

הגר"א אמר, פעם היו נביאים בעם ישראל, וכל אחד היה שואל אותם מה תפקידו בעולם, אבל כהיום שאין נבואה, אפשר לדעת מה עיקר העבודה, כשרואים במה שנשכלים ביותר! ומתוך הנפילות, אפשר לדעת על מה צריך לעבוד. (עי' בהגר"א משלי ד,טז)

והנה עיקר המחלה באחרית הימים היא מחלת הכפירה, ואין אנו מדברים על אלו שאין להם שייכות לאמונה, אלא על אלו שיש להם כן שייכות!!

בזמננו, להיות לגמרי מקושר ומדובק בה', באמונה פשוטה, זה לא פשוט! ועד כמה שהאדם מרגיש נצרך, פה הוא צריך את זה, ופה הוא צריך משהו אחר, ומבקש מבורא עולם, דרך זה גופא, הוא נעשה דבוק בה', ונעשה איש מאמין.

מסופר בגמרא (תענית כ:): שנקדמון בן גוריון העמיד את השמש, אמר המשגיח, באמת לא היה שם שום חידושים, רק קירבה פשוטה לבורא עולם, וכשנמצאים במצב זה מבקשים מה שצריך, נקדימון נכנס לבית המקדש, עם רגש אחריות לכלל ישראל אודות בורות המים שקנה, ועמד לידו נכבכול, וביקש מה שהיה צריך, ואכן עם פשטות זו, הוא זכה להיות משלשה שהעמידו חמה.

ודע ענין תפילה מקבלים דבקות בה', והתקרבות לה', ואמונה בה', ואם לא עובדים כראוי בתפילה, אז חסר באמונה, ולצערנו ולדאבונו, יש הרבה שזה חסר להם, כי לא עובדים בתפילה! אם יעבדו נכון בתפילה, ודאי יקבלו אמונה, ויתעלו ויצליחו בהכל.

הרב יעקב פישר

כ' השו"ע באו"ח סי' קנו, ויזהר מלהשתתף עם בן נח ע"ז שמזו יתחייב לו שבועה ועובר משום לא ישמע על פיך. ובהגהת הרמ"א כ' ויש מקילין בעשיית שותפות עם הגויים בזה"ז משום שאין הגויים בזה"ז נשבעים בע"ז, ואע"ג דמזכירים הע"ז מ"מ כוונתם לעושה שמים וארץ, אלא שמשתפים ש"ש ודבר אחר, ולא מצינו שיש בזה משום לפני עור לא תתן מכשול, דהרי אין הגויים מוזהרים על השיתוף וכו' ע"כ. [נ"ב: אבל בזמננו אינו כן אצל הנוצרים שמזכירים גם את נביאים כאלהות].

א. והנה לשון הרמ"א "אע"ג דמזכירים הע"ז וכו'" אינו כפי האמת אלא הוא חיסור לשון מכוון ע"י הרמ"א (מאימת הגויים), וכדמוכח מיניה וביה, דהרי קודם כ' דההיתר הוא מכיון שאין נשבעים בע"ז, ואיך סותר עצמו תכ"ד. אך בדרכ"מ איתא לנכון וכך צ"ל כאן בהגהת השו"ע: "ואע"ג דמזכירים שם שמים וכוונתם לישו הנוצרי [והיינו הע"ז שכתב בכינון] מ"מ אין מזכירים שם ע"ז וגם כוונתם לעושה שמים וארץ, ואע"ג שמשתפים וכו'". [והוא מדברי ר"י כדכ' בד"מ, והמקור בתוס' סנהדרין סג: וכדאי בתורא"ש שם (ולפנינו גם שם יש שינויי הצנזורה)].

ב. וממש"כ התוס' ור"י דאע"פ דכוונתם לישו"מ מ"מ לא מזכירים כן בדיבורם וגם כוונתם וכו', מבואר דענין העבודה של הנמשכים אחר אמונת אותו האיש נחשב עבודה זרה, ועל כן הוצרכו להיתר זה.

וכ"כ הרמב"ם להדיא (בספרים שלא הושמט מאימת הצנזורה) בפ"ט מהל' ע"ז ה"ד, ובפ"א מהל' מאכ"א ה"ז, ובפיה"מ ע"ז פ"א מ"ג, וכדוהעתק במאירי שם (ח), [ודלא כשי' המאירי שם בריש המס' (סוד"ה יש מקשים) שחידש שהנוצרים שיום אידם ביום א' הם רק מהקדמונים שעבדו למלכם נבוכד-נצר ע"ש]. וכ"ד המעיל צדקה (סכ"ב) והשערי אפרים (סכ"ד) שהו"ד במחצית השקל, וכ"כ הפמ"ג (א"א סק"ב), וגם רעק"א ציין למעיל צדקה ועוד.

ג. ובמה שסיימו התוס' ור"י דאע"ג שמשתפים ש"ש ודבר אחר, יש לכאור דאע"פ שלכאו' אין חסרון בזה כיון שבכוונתם גם לאותו האיש וכו"ב, אינו חידוש בדעתם צמחת השבועה, שהרי כבר קודם האמינו בזה, אך י"ל דסברי התוס' דע"י השבועה מתחזקת האמונה בלבם, ודו"ק.

ועל זה כתבו דמ"מ מותר מכיון דאין איסור לגרום להם שיתוף, והיינו דאע"ג שאמונת הנוצרים היא ע"ז כנ"ל, מ"מ לא נאסר להם לשותף, **דלא הוזהרו אלא על עבודה זרה ולא על אמונה זרה ושיבוש הדעות**, וכשם שלא הוזהרו על מחשבת רציחה וכו"ב.

וביאור הענין עפ"י מ"ש המשך חכמה (ר"פ וזאת הברכה, ד"ה תורה צוה) דבני נח שלא ראו ושמעו פי ה' המצוה להם על קיום מצוותיו, כמו שישראל זכו בעמדם הר סיני, רק סופר להם ע"י קהל ישראל, לא בא להם האמיתות במוחש, ומצוותם היא שמירת הסדר קרוב לדת נימוסי שהוא קל הביטול ע"י נביא ומופת. ועל כן לא שייך ציווי וכפייה לגביהם להאמין בשכל על זה, עיי"ש. ועי' ברש"ת העתורות תשובה (אור"ח קסט ד"ה והנה גם) דז' מצוות ב"נ נצטוו רק משום יישוב העולם, ולפי דרכנו למדנו דמה"ט יש חילוק גבי ב"נ בין העבודה לאמונת הזרות, וק"ל.

ד. נמצינו למדים ממש"נ בדברי התוס' ור"י דאין אוה"ע מוזהרים על האמונה בבורא ית', דמה לי שיבוש במקצת [ע"י שיתוף] דלא הוזהרו על זה כנ"ל, ומה לי שיבוש בעיקר.

ה. אך לפי מש"כ המעיל צדקה (שהובא במחה"ש ופמ"ג ורעק"א) בכוננת סו"ד התוס' דאע"פ שמשתפים ש"ש ודבר אחר וכו' ופי' דקאי על מש"כ התוס' לעיל מינה שהגויים מזכירים בשבועתם את הקדושים שלהם אלא שאין תופסים בהם אלהות, ועל זה מקשו דמ"מ הא שמזכירים ש"ש וד"א ביחד, ותירצו כנ"ל דלא הוזהרו ב"נ על כך. [ועי' משה"ק ע"ז במחה"ש, וי"ל וצ"ע. וע"ע במחה"ש שפ"ב שבתשו' שער אפרים]. ולפי"ז אין ראייה שלא הוזהרו על שיתוף וכפירה. ושאיני בסתם גוי הנשבע דאע"פ שכוונתו לאותו האיש מ"מ לא נתחדש בדעתו כלום עיי"ז [ודלר' כדוחק שכ' לעיל באות ג].

ו. ובס' החינוך במצוה כ"ו שלא להאמין אלהות בלתי ה' לבדו, כ' שזאת המצוה היא מכלל שבע מצוות שנצטוו כל בני העולם בכללן.

ומ"מ החינוך גופי' במצוה כ"ה של האמנה במציאות השי"ת, סיים בזה"ל, והעובר עליה אין לו חלק וזכות עם ישראל. ומשמע קצת דהמצוה שייכת רק לישראל, והטעם לחלק בזה פשוט, דדוקא מחשבה המביאה לע"ז נאסרה (כדכ' בסי' תטז) משא"כ להיות מאמין אין בן נח מחוייב, ומטעם שנתבאר לעיל עפ"י המשך חכמה.

והחילוק הזה בין אמונה לאמונה בע"ז כתבו בס' סדר משנה בפ"א מהל' יסוה"ת [והובא בס' מצוות ה' אמונה סי' א אות לט, אלא שתמה שם על דבריו] ולמה שנת' הכי משמע בחינוך וכו"ל.

הרב יעקב רודמן

ידועים דברי המדרש (ב"ר ריש פ' לך לך), "אמר רבי יצחק משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום, וראה בירה אחת דולקת אמר תאמר שהבירה זו בלא מנהיג, הציץ עליו בעל הבירה, אמר לו אני הוא בעל הבירה. כך, לפי שהיה אבינו אברהם אומר, תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג, [ראה שמים וארץ, ראה שמש ביום וירח בלילה וכוכבים מאירין, אמר, אפשר שיהא דבר גדול כזה בלא מנהיג - רש"י על המדרש], הציץ עליו הקב"ה ואמר לו אני הוא בעל העולם".

הנה מבואר בדברי רש"י שהתבוננותו של אברהם היה מכל העולם כולו, ואמנם מדברי הרמב"ם נראה שעיקר התבוננותו היה מתנועת גרמי השמים. וז"ל בהלכות ע"ז (פ"א ה"ג), "כיון שנגמל איתן זה [אברהם אבינו] התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן והתחיל לחשוב ביום ובלילה והיה תמיה היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג, ומי יסבב אותו, כי אי אפשר שיסבב את עצמו, ולא היה לו מלמד ולא מודיע דבר אלא מושקע באור כשדים בין עובדי כוכבים הטפשים ואביו ואמו וכל העם עובדי כוכבים והוא עובד עמהם, ולבו משוטט ומבין, עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מתבוננתו הנכונה, וידע שיש שם אלוה אחד והוא מנהיג הגלגל והוא ברא הכל ואין בכל הנמצא אלוה חוץ ממנו".

ומבואר בדברי הרמב"ם שעיקר התבוננותו של א"א ע"ה אשר ממנו הגיע להשיג דרך האמת היה על ענין "יוצר אור ובורא חשך ... ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית". וצ"ב למה לא פירש כדברי רש"י [אם נאמר דמקורו הוא במדרש דידן], שהרי הלשון הוא תאמר **העולם הזה** בלא מנהיג, ולמה לא פירש הרמב"ם את ענין ההתבוננות על כל הענינים הנפלאים שברא בהן הבורא ית' את עולמו.

ויתכן לומר, שהרמב"ם למד שהלשון "מנהיג" שבמדרש ענינו הוא מלשון "נוהגים את העגלה" (שמואל ב' ו' ג), ועל כן פירש שהתבוננותו של אע"ה היה בענין הנהגת הגלגל, שאי אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג. [ואמנם רש"י למד דענין ה"מנהיג" שבמדרש כאן ענינו מלשון פטרון שמנהל עניני העולם].

אמנם יותר נראה שאין מקורו של הרמב"ם בדברי המדרש הללו, אלא במדרש אחר, הובא במדרש הגדול ריש פ' לך לך, וז"ל "והיה משוטט בדעתו ואומר, עד מתי אנו משתחוין למעשה ידינו, וכו'. חזר וראה את השמש שהיא מאירה לעולם והיא המגדלת צמחים, אמר, אין ראוי להשתחות אלא לה, כיון שראה אותה שהיא שוקעת, אמר אין זה אלוה. חזר וראה את הירח ואת הכוכבים שהן מאירין בלילה, אמר, לאלו ראוי להשתחות. כיון שעלה עמוד השחר בטלו כולן, אמר אין זה אלוה. **והיה מצטער ואומר, אלמלי יש להן מנהג מפני מה זה שוקע וזה עולה**, וכו' עיי"ש. ומבואר כאן כדברי הרמב"ם, ואין צריך לומר שהרמב"ם פירש את המ"ר דלא כרש"י.

ובאמת שמצאנו במדרש משנת ר"א (פרשה ט"ו) [אין זה פרקי דר"א אלא מדרש אחר], שכתב כלשון שלפנינו במדרש אלא ששם האריך טובא בפרטי התבוננותו של א"א, ומבואר שם להדיא כדברי רש"י, וזה מחזק את מש"כ שאין זה מקורו של הרמב"ם.

נעתיק כאן חלק קטן מדברי המשנת ר"א [... כך היה אברהם אבינו מקיש בדעתו ואומר, אלו אדם היה מהלך במדבר ומצא בירה דולקת, שמא יכול לומר שהבירה הזאת בלא בעלים, כך אי אפשר לעולם ה' ולשמים בלא מנהיג ובלא יוצר. ועוד היה מקיש בדעתו ואומר, אלו היה החמה הזאת ברשותה, היתה יוצאה פעם ומאירה לעולם, ופעמים אינה יוצאה, או שהיתה עולה פעם מן המזרח ופעם מן המערב, אלא בידוע שיש לה יוצר, והוא מוציאה בכל בקר ובקר כרצונו. ... ועוד היה מקיש בדעתו [ואומר], אלו היו הכוכבים האלו ברשות עצמן, היו פעמים נכנסין ופעמים נגלין, והיה אורן כובה זה על זה. אלא בידוע שיש להן יוצר, והוא מסדרן על משמרותיהן. וכן הוא אומר, שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה. וכו' וכו'. ועוד היה מקיש בדעתו ואומר, אלו היו הבריות האלו, והאילנות והעשבים, ברשות עצמן, לא היה העולם חסר בריה אחת מימי בראשית ועד כאן. אלא בידוע שיש להן יוצר, שנאמר אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי".

ומבואר כאן אחרת מדברי המדרה"ג, שההתבוננות לא היה **מהתנועה** במה שזה שוקע וזה עולה אלא בעצם זה שהעולם כולו **מסודר**, "אי אפשר לעולם הזה ולשמים בלא מנהיג ובלא יוצר", השמש מאירה בקביעות ביום והירח והכוכבים מאירים בקביעות בלילה, סדרי הארץ אינם הפקר, כל זה מורה ש"בידוע שיש להן יוצר", ו"אנכי עשיתי ארץ". אבל, המסקנה הראשונה העולה מאופן התבוננותו שבדברי המדרש הגדול היה שבהכרח יש להם **מנהג**, אלא שבגם בדרך זו מגיעים בסופו של דבר למסקנה שבידוע שיש להם יוצר, כי מי הוא זה שבכחו לנהגן אם לא היוצרן, וכלשונו של הרמב"ם "וידע שיש שם אלוה אחד והוא **מנהיג** הגלגל והוא **ברא** הכל ואין בכל הנמצא אלוה חוץ ממנו".

נעתיק שוב את לשונו של רש"י אשר דבריו מאירים לנו עכשיו לאחר מה שנתבאר, "תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג, ראה שמים וארץ, ראה שמש ביום וירח בלילה וכוכבים מאירין, אמר, אפשר שיהא דבר גדול כזה בלא מנהיג". ודו"ק.

בראשית - אמונה

כי הרמב"ן בהקדמתו לבראשית, "והתורה יכלול הספורים מתחילת בראשית כי הוא מורה האנשים בדרך בענין האמונה. וע"ע בהשגת הרמב"ן לשה"מ ל"ת ה. וכ"כ בס' העיקרים (מ"א פ"א) שמבראשית עד אלה תולדות השמים, נכתב להורות על העיקר הראשון שהוא מציאות השי"ת, הפועל ברצון לכל הנמצאות. וע"ש שהמשך נכתב לרמוז על הנבואה ותורה מן השמים. והפ"ר שאח"כ ללמד על שכר ועונש והשגחה.

ומבא במעשי למלך על הח"ח שהיה רגיל על לשונו שלימוד סיפורי התורה בספר בראשית טוב לחיזוק האמונה, ובעצמו נהג כן [בדקנות] ללמוד אחרי שחרית בספר בראשית.

מצות האמונה

נחלקו הראשונים אם החיוב להאמין נמנה כמצות עשה, שהרמב"ם מנא במצוה א' בסה"מ וכן בהל' יסוה"ת כ' דהיא מ"ע. אבל הבה"ג לא מנא, וכ"ז האבן עזרא כמ"ש בלב שמח שם. והרמב"ן בהשגות לשה"מ ביאר שיטה זו משום שהוא העיקר והשורש שממנו נולדו המצוות. ויותר מבואר בס' אור ה' לרבינו חסדאי קרשקש, דלא תתכן מַצְוָה ללא מַצְוָה וא"כ כשתאמר שיש מצוה להאמין כבר הודיע שיש מַצְוָה, וע"כ שהאמונה במציאותו קודמת לכל המצוות.

ועי' מהר"ם שיק (מצוה כה) שביאר דהרמב"ם ג"כ ס"ל הכי שהידיעה קודמת למצוה, אלא המצוה שהאמונה הזו תהיה כידעיה וביור דברים, ולכן כ' הרמב"ם שהמצוה היא **לידע**. וכע"ז כ' המלבי"ם (שמות כב) בד' הרמב"ם דעצם הידיעה אינה מ"ע, אלא המצוה להשתדל לדעת בידיעה ברורה. (ועי"ע לק' בענין אמונה וידיעה).

מצות לא תעשה

הל"ת הוא לא יהיה לך אלהים אחרים, כמ"ש בסה"מ מ"ל"ת א. ובגדרו דעת הרמב"ם בהל' יסוה"ת (א,ו) שעובר **כשמעלה על דעתו**. וכ"כ הסמ"ג (ל"ת א) **שלא להעלות במחשבה** שיש שום אלוה זולתי ה'. אבל היראים (רמג) כ' **לא תקבל** אלהות שהם מעשה ידי יוצר דכתיב... לא יהיה לך אלהים אחרים. [וגם כללה (בעמוד ו') באיסורים הנעשים בדיבור]. וכ"ז הרמב"ן בפ"י התורה ובהשגות לשה"מ (ל"ת ה).

ושיטת הרמב"ן דאיכא לאו נוסף בהוספות הלאוין על הרמב"ם, המצוה הראשונה שנמענו שלא ישכח אחד ממנו אמונת האלהות... והוא אמרו (ואתחנן ויב) **השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך**... שלא נשכח עיקר האלהות ונכפור או נסתפק בו לומר שאין אלוה ושהעולם קדמון. וכ"ז הבה"ג בל"ת קעא (קמה). וכ' במגילת אסתר בד' הרמב"ם שהיא ציווי כולל על כל התורה, ולכן לא מנא. ועי' סמ"ג בהקדמה שהיא ל"ת על גאווה.

גדר המצוה

רוב הראשונים נקטו דהציווי בפס' אנכי הוא על **אמונה במציאותו ובכריאת העולם**, כמ"ש הרמב"ם בסה"מ, ע"ש. ובחינוך (כה) שיש לעולם אלוה אחד שהמציא כל הנמצא... וכי הוא הוציאנו ממצרים ונתן לנו את התורה. [כ"י מלת אנכי תורה על המציאות]. וכ"כ הרמב"ן (בשכחת הלאוין א) שנאמין שיש אלוה פועל כל הנמצאות מוציאן מאין מוחלט אל היש. ובהק' לתורה כ' ששורש האמונה שהקב"ה בורא העולם.

וכ"ז נא' בפס' כמ"ש בפ"י המלבי"ם, ששם הויה מורה שהוא הנמצא מחוייב המציאות, ושהוא מהוה כל הוה, ושהוא הקדמון לכל דבר [היה הוה ויהיה], ושם אלקים מורה שכל הכוחות מושפעים ממנו, ושמתו יצאו הטובות והרעות [דין ורחמים].

ובסמ"ק (א) משמע דהמצוה היא **אמונה בהשגחה**, שכ' לידע שאותו שברא שמים וארץ הוא לבדו מושל מעלה ומטה ובד' רוחות וכו' [ובביאור צביון העמודים כ' דבא בשי' הבה"ג דעצם מציאותו ית' אינה מ"ע אלא היא השרש, והציווי הוא לידע שהוא מושל ולא מסר העולם לידי המזלות].

אך עי' סמ"ג (א) דהיא **אמונה ביצ"מ** שכ' להאמין כי אותו שנתן לנו התורה בהר סיני ע"י מש"ר הוא ה' אלקינו שהוציאנו מצרים. וזהו מה שאמר בשעה שנתן את התורה אנכי ה' אלקיך...

פירטי המצוה

כל חלקי האמונה כלולים במצוה, כמ"ש החינוך כה שכל היכולת וכל הגדולה וכו' ע"ש. ועי' מהר"ם שיק (שם) דכולל כל עניני אמונות ההנהגה בקיום העולם.

ולדעת הסמ"ק (א) נכללת כאן האמונה בביאת המשיח, דמה ששואלין לאדם **צפית לישועה**, נצטוה בזה שכשם שיש להאמין שהוציאנו ממצרים כך יש להאמין שהוא עתיד לקבצנו ולהושיענו.

ברמב"ן (יתרו כ,א) והשגות לשה"מ (מ) מבואר **דקבלת מלכות שמים** היא תכלית המצוה, אך ברוב הראשונים משמע שפירושוו במצוה השניה לייחדו, כמ"ש הסמ"ק (ב) ליחד שמו של הקב"ה כדכתיב שמע ישראל... וזהו קבלת עומ"ש.

כ' השל"ה (שער האותיות אמונה יג-טו) לקבל האמונה מיד כשעומד ממתנו. וכן בכלל דביקות האמונה שיאמר על כל פעולה שרוצה לעשות אם ירצה השם, ע"ש.

וכן יוצאת ממון למצוה היא מהנהגת האמונה, כדכ' רש"י בסוטה מה: אנשי אמונה - שמאמינים בהקב"ה, ופירש"י לוותר ממונם לנוי הדור מצוה ולצדקה ולהוצאת שבתות ויו"ט.

אמונה או ידיעה

ל' הרמב"ם בסה"מ והוא **שנאמין**... אך בהל' יסוה"ת כ' בה"א **לידע** שיש שם מצוי ראשון, וכן בה"ו **וידיעת** דבר זה מ"ע... וכן ל' הסמ"ק (א) "לידע" אבל החינוך (כה) כ' "להאמין".

ופי' המעשה רקח דלא כ' להאמין לפי שעיקר המצוה ע"י הידיעה האמתית כדרך שעשה אברהם אע"ה וע"ד דע את אלקי אביך ועבדהו, אשר עי"ז תתחזק ממילא האמונה בלבו.

בקנאת סופרים על סה"מ ביאר באריכות דהאמונה מבוררת בקבלה מהאבות, ובנוסף יש בה אימות ע"י החכמה, ולכן בהלכות כ' ל' ידיעה, אבל בסה"מ כ' להאמין מפני שהאמונה לבדה מספיקה לקיום המצוה. ועי' בהגהות ר"ח העלוי לשה"מ שבמקור הערבי אפשר לתרגם גם לידיעה.

ובדברי ירמיהו על הרמב"ם (בה"ו) ביאר דנקט ל' ידיעה מפני שהאמונה השלימה ידיעה בהחלט בנפש הישראלי והיא נשרשת בנפש כמו האהבה לאביו ואמו, שהרי הקדושים אשר מסרו נפשם עבור כבוד ה', לא היו חוקרים והרבה מהם עמי ארצות, והו"ז **עדות על ידיעת ה' בהרגשת הלב והנפש**. ע"ש.

באבי עזרי (הל' תשובה פ"ה ה"ה) הק' למה מכנין למצוה זו "אמונה" והרי הוא מושכל פשוט שא"א לעולם בלא מנהיג, וא"כ אינה אמונה אלא "ידיעה". וביאר לו הגר"י בשם הגר"ח שחיוב האמונה מתחיל ממקום שכלה שכל האדם. והביא שכ"כ הבית הלוי (ס"פ בא) שהאמונה היא על מה שאין השכל משיג.

אמנם עי' בשו"ת הרדב"ז (ח"ח א) שביאר דלא פתח הרמב"ם בלשון מצות עשה לידע, מפני "שאין דבר זה ידוע אלא לחכמים, ולפיכך היה צריך להקדים מהו ידיעת ה'". ומבאר דהידיעה אינה פשוטה ומובנת מאליה.

קבלת האבות או הקירה

כ' הרשב"א בתשו' (ח"ה נה) שאין האמונה והייחוד מצות אנשים מלומדה, שהלימוד שלימדוהו והרגילוהו יביאהו להאמין. אלא חייבים לשמוע ולחקור אחר השמיעה והחקירה. ועי"ש דמשמעות "שמע ישראל" כוללה ג' ענינים: שמיעת האוזן, הבנת הלב, וקבלה. וביאר ג"כ הפס' וידעת היום שהוא הלימוד והשמיעה, והשבות אל לבבך - החקירה, כיה' הוא האלקים כולל האמונה והקבלה.

וידוע דעת החובת הלבבות (בהק' ד"ה ואמרת שמא) שיש חיוב לעיין בשכל באמונת הייחוד והאריך בזה בשער הייחוד פ"ג שחייבים לחקור בזה כפי כח ההשגה וההכרה, והביא שם כמה מקראות לראיה. ועי' בהקדמת פתחי לב לשער הייחוד (בפי' לב טוב) שהארץ להביא מהרבה ספרים שמ"ש החוה"ל הוא רק לדורו, ולדין יש איסור בדבר. [אכן בד' הרשב"א אין הכרח דהחקירה היא בדרך החוה"ל].

ושיטת החינוך (כה) דהאמונה מתקיימת גם בקבלה, אלא הוא בגדר מצוה מן המובחר באמונה שבאה ע"י חקירה, ע"ש.

ובל' הרמב"ם שכ' יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע וכו', דקדק העבודת המלך דיסוד היסודות בדרך האמונה, ועמוד החכמות בדרך המופת. וכע"ז בס' מצוות השם, דיסוד היסודות הוא הקבלה מהאבות. ויש לצרף לה את "עמוד החכמות" דהיינו הידיעה ע"י החקירה, ועי' בקנאת סופרים (מ"ע א).

וכ"כ המהרש"ל בביאור הסמ"ג (ב) שבאמונה שנתגדל בה אינו יוצא יד"ח אלא כששמע וקיבל בלבו במופת וראיה. וכע"ז כ' המהר"ם שיק בד' הרמב"ם (כדלעיל) שהמצוה לברר את אמיתות האמונה ע"י המחקר ועי' הנסים והנפלאות ומעמד הר סיני, וצריך האדם שיעמוד נגד עיניו שיבורר לו בביור ממש שה' הוא המציא כל נמצא.

ועי' בקוב"ש (ח"ב מ,זט) דלמעשה אין אצלנו שום נפק"מ במחלוקת זו כי הדבר פשוט שגם לד' המתירין הוא רק באנשים שמילאו כריסם ויראתם קודמת לחכמתם וכל רוחות שבעולם לא יזיזום ממקומם.

אמנם דבריו הם על החקירה השכלית בדרך הפילוסופיא, אבל התבוננות בבריאה כמופת על האמונה, ה"ז חקירה ראויה. כמו שנאמר שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה וכו'. וכך פי' בספר הבתים (מגדל דוד א' ש"ב) בפס' וידעת היום והשבות אל לבבך, **שתדע ותחקור** שהוא האלקים בשמים ממעל... "ובשם אחד מן הנשיאים ראשי הגולה שמעתי שבאר, וידעת היום כי בתנועה היומית" [כלומר במהלך המאורות במשך היממה] יָדַע שיש אלקים בשמים ממעל.

ועי' תפארת תורה (לר"ש פינקוס) ר"פ בראשית ד"אמונה פשוטה" אין הכוונה להאמין בפשטות במה שמסרו לנו בלי לחשוב ולחקור, דבזה אין מעלה כדכתיב במשלי (יד) פתי יאמין לכל דבר. אלא המובן הנכון הוא להאמין את האמת בפשטות כמו שעניני רואות ושכלו מבין שכך האמת הפשוטה שיש בורא לעולם. [ועי"ש דמשו"כ לא נאמר אלקים ברא בראשית כיון שברור לבעל שכל ישר שיש בורא לעולם, רק לגויים ערלי לב צריך לכתוב אלקים ברא בראשית. ולכן התורה מתחילה בב' כיון שה"א של העולם שהוא הקב"ה (אלקים ואנכי). הוא לפני התורה ומובן מאלין].

אמנם אף שהאמונה גם בשכל מ"מ עיקרה בלב כמ"ש הכלי יקר בפר' נח (ו,יב) ע"ש. ועי' חו"י רי, וכ"ה בלב אליהו (שמות עמ' רל).

הרב צבי יוספי

אדם וכו' וא"צ לחשוב על כך במפורש] וממילא דהיא מחוייבת ותמידית גם בביה"כ. אבל התעסקות באמונה הרי היא בכלל מחשבת ד"ת, ולכן מי שצריך לחשב מחשבות בביה"כ לא יוכל להעסיק את מחשבתו בזה כיון דאסור לחקור באמונה במקומות מטונפים.

ועי' ציץ אליעזר (ח"ג סי' א ע"ג) שהביא מכמה אחרונים שהקשו על החכמ"ש ומסיק שם לאסור המחשבה אלא רק שתהא תקועה בלבו האמונה בידיעה, אבל לא שיחשוב ויהרהר בה ממש.

עוד נראה בזה עפ"י מה שדנו הפוס' (בסי' פה) בדברי רבינו יונה (ברכות ח): שהמחוייב בברכה ואין ידיו נקיות או שעומד במקום שאינו נקי יהרהר הברכה, וה' יראה ללבב ליתן לו שכר על המחשבה. והב"י דחק לאוקמיה דאינו במקום מטונף ממש דמשו"כ יכול להרהר עי"ש. ותמה ע"ז הדרישה דממ"נ אם המקום אינו נקי ה"ז מקום טינוף ואסור גם בהרהור. ולכן פי' דאין כוונת ה"י שייהרהר בלבו נוסח הברכה דזה אסור, אלא שיהרהר ויחשוב בלבו שחשקו ותאותו לברך בכל לב ובכל נפש כראוי, עי"ש.

וביאור דבריו דבכל קיום מצוה יש ב' חלקים המעשה [או הדיבור], ומחשבת המצוה והרצון לעשותה. ובמבואות המטונפות נאסר רק הדיבור השייך למצוה אבל עבודת הלב של המצוה אינה אסורה, ויסוד הדברים כ' בדעת תורה לר"י הלוי ממיר (פר' בהעלתך עמ' קז) והביא ציור בזה דודאי אסור לחשוב המלים של "ואהבת לרעך כמוך", אבל לאהוב ישראל מחוייב גם במקום כזה. [ועי"ש עוד מה שביאר בגדרי כוונה במצוות עפ"יז].

ולפי"ז הכא נמי דמותר להרהר באמונה בבית הכסא מכיון שהיא עבודת הלב, וכשם שמותר להרהר בחשק קיום המצוות בלב ונפש כראוי, כלשון הדרישה, כך מותר להרהר במציאותו ית' [אף מתוך ראיית השגחתו ונפלאותיו]. אכן הוא שלא דעת הב"י שדחק בדבריו רבינו יונה ולא ס"ל הכי.

מצות האמונה היא תמידית כמ"ש החינוך (כה) שכל ימי האדם חייב להיות במחשבה זו, וכ"כ האו"ז (ברכת המוציא קמ). ועי' ביאור הלכה רס"א. ולכאן היא תמידית ממש גם כשנמצא במקום שאסור להרהר בד"ת, וכמו שמותר לומר "מודה אני" אפי' בידיים מטונפות. [עי' שו"ת ארץ צבי ח"א נב]. אך באמת כבר נסתפק בזה החכמת שלמה באו"ח סי' פה אם מותר להרהר בבית הכסא במציאות השי"ת והוכיח מיומא ז': שמותר, דאמרינן לגבי ציץ שנאמר בו "תמיד" דתמיד על מצחו לא משכח"ל דהיאך נכנס לבית הכסא, עי"ש. ואמאי ל"ק הכי על מ"ש "שיייתי ה' לנגדי תמיד", אלא מוכח דזה מותר בביה"כ. [ועוד טעם כ' עפ"י המקובלים דיש דברים שלרוב קדושתם לא נתפס בהם טינוף].

ויל"ע דהפוסקים דנו בכמה ענינים שמותר להרהר בביה"כ כגון לחשוב בשפלות האדם, והמ"ב (פה סק"ו) כ' דמותר לחשב חשבונות, ובשבת יחשוב בבנינים וציורים נאים. ולפי"ז דהחכ"ש למה לא יהרהר במציאות ה' ויקיים מ"ע, ויתירה מזו דהרי מחוייב בזה כיון שהיא מצוה תמידית.

ונראה דבאמת תרי גווני איכא בהרהור באמונה, והוא עפ"י מה שנחלקו הקדמונים אם עיקר המצוה היא אמונה פשוטה או דעיקרה חקירה וביור. והרבה כ' דבעי לתרוויהו דהיינו אמונה פשוטה והתבוננות בבריאה להוכיח בדרך השכל. ולפי"ז י"ל דקיום המצוה התמידית הוא בעצם הידיעה כנ"ל והיינו האמונה הפשוטה, וכ"ז שאינו מסיח דעתו מידיעה זו מקיים המ"ע. אמנם מלבד זה יש הרהור של התעסקות באמונה, דהיינו הביור וההתבוננות והבאת ראיות, ובזה מקיים את החקירה לקיים את האמונה במופת שכלי.

ובמקום מטונף שאסור להרהר בד"ת, מ"מ אין היסח הדעת מהידיעה הפשוטה, ואינה מחשבה בקו"ע אלא היא מציאות במחשבה שברור אצלו מציאות ה': [שהרי אף כשמהרהר בענינים אחרים אינו מסיח דעתו מזה, כשם שזוכר שהוא

זמן חורף בפתח

אל תשאר ללא חברותא

התקשר עכשיו: 9141217

24 שעות ביממה

השאר הודעתך ואנו נחזור אליך

נושאי הפרשיות הקרובות

נח - שאלת גשמים

לך לך - ברכת האורח (יבג)

וירא - זריזין מקדימין למצוות (כבג)

חיי שרה - קנין כסף (כגטז, כהי)

תולדות - בכור בין האחים

ויצא - מעשר כספים (כהכב)

וישלח - תפילה בעת צרה (לב, יב)

ד"ת מתאימים [עד 700 מילים] אפשר להניח בצירוף שם מלא וטל', בתיבת "עומקא דפרשה" בפתח אוצה"ס בית יוסף רח' שדי חמד. או לשלוח בדוא"ל הנ"ל.

חומר יתקבל בכל שבוע עד יום שלישי בערב [ד"ת בכת"י עד יום א']. אין המערכת אחראית להחזיר כתבים או דיסקים.

הערות והארות לחידו"ת שבגליון ניתן לשלוח לדוא"ל: gal200@neto.bezeqint.net או בתיבת "עומקא דפרשה". המערכת מתיחסת לתגובות רק תחת שם מלא. (בפרסום התגובה אפשר להשתמש ב"ת").

כוס תנחומים

נשגר קמיה האי גברא רב מעמודי התווך בעירנו

הגאון רבי **אפרים רוטשילד** שליט"א

מרבני העיר, מורי ההוראה ומנחילי ההלכה

ראש מערכת הכשרות והעירוב בעירנו

באבלו הגדול על הלקח ממנו בדמי ימיו בנו יקירו

הבחור החשוב שמואל זצ"ל

מבחירי ישיבת 'כנסת יצחק חדרה'

סמל ומופת להתמדת התורה וידיעתה בחריפות ובקיאות

מתוך מידות נפלאות ויר"ש טהורה

בהמשך פעלו הטהור, ובהרבצת התורה יראה נוחם ממרומים

ביהמ"ד
קהילת אשכנז

ביהמ"ד
חניכי הישיבות
הגרא"י ברזל

ביהמ"ד המרכזי
קרית ספר

ביהמ"ד
היכל יצחק

ביהמ"ד
אוהל מנחם